

Masová kultura versus postmoderna

Co je větší hrozbou pro Umění?

O tom, jak negativně ovlivňuje masová kultura život jedince v lidském společenství, se můžeme dočíst ve velké spoustě literatury. Jak negativně ovlivňuje člověka postmoderní umění, resp. jak toto negativně ovlivňuje umění samotné, o tom se už mnoho nedočteme. Ve svém krátkém eseji se pokusím zhodnotit tento stav z hlediska milovníka umění a nezávislého pozorovatele.

Po přečtení několika veskrze velmi kritických titulů z odborné literatury jsem nabyl bezprostředního dojmu, že všichni jsme svědky konce umění a stojíce na prahu velké kulturní apokalypsy jen trpně snášíme nevyhnutelné vymývání mozků prostřednictvím masové kultury. Člověk od autora toužebně očekává katarzi v podobě návrhu na řešení, uklidnění či předpovědi lepší budoucnosti. Čeká marně, nedočká se. Po takto vykresleném obrazu marnosti a skepse můžeme snadno podlehnout trudnomyslnosti autorově a připojit se k bědování nad neutěšeným stavem světa.

Je nabíledni, že kritikům masové kultury vadí především to, že je masová. Tedy pokleslá, nehodnotná, zavrženíhodná. Nejlepší by bylo, kdyby vůbec nebyla. Spatřují v ní zákeřného nepřítele, který se je snaží svrhnout mezi dav plebejců z jejich vysoko čnicího piedestalu aristokratické výjimečnosti. Takový postoj samozřejmě zavání elitářstvím a egocentrismem.

Nutno si však uvědomit, že masová kultura je integrální součástí každé moderní společnosti, kapitalistické i socialistické. Vzniká ve společnosti, kde masa občanů se rovnoprávně účastní veřejného života, konzumování a užívání sdělovacích prostředků, a zcela nevyhnutelně se objevuje v každé společnosti industriálního typu. Jakmile nějaká mocenská skupina, nezávislé sdružení, ekonomický nebo politický organismus chce komunikovat s masou občanů v zemi, musí odhlédnout od intelektuální vrstevnatosti, uchýlit se k masové komunikaci a nevyhnutelně se přizpůsobit průměru. Je nepochybné, že masová kultura má své výhody i nevýhody. Není vyloženě ani pozitivní ani negativní. Je nevyhnutelná.

Zanechejme zde nyní jejího dalšího hodnocení a obraťme pozornost na oblast umění. Pakliže připustíme tezi kritiků masové kultury, a sice že umění (míněno vysoké umění) je záležitostí elity, podívejme se zpětně, jak se umění pod vedením elit vyvíjelo od počátku 20. století do současnosti a kam to dospělo.

Umění mělo odjakživa dvě základní funkce: 1) vymezit a pojmenovat přesah člověka k něčemu, co je imanentní pouze sféře umění (krása, magie, zjevení, zázrak), 2) pobavit/poučit publikum. Ve 20. století věda a lidské racionální dovednosti dobývají neuvěřitelné vymoženosti a umělci a zejména pak teoretici získali pocit, že umění je málo vědou. Umění 20. století se tak vlastně stalo velkou analýzou. Dodnes analyzujeme úplně všechno a vším. Na rozdíl od vědy je umění těžce měřitelné a na rozdíl od ní je jeho zadání pořád stejné. Alespoň mělo by být. Umění si nepotřebuje vypomáhat tak racionálními postupy jako matematika, protože je to úplně jiná disciplína. Jiný svět. Když se potom setkáme s termínem „matematická hudba“, můžeme se jenom chytat za hlavu. Je zřejmé, že podsouvat umění metodu vědy je nesmysl a doplácí na to umění dodnes.

Zatímco dříve bylo umění magií a službou, kdy měli jeho vnímatelé pocit krásy, zjevení, zázraku, dnes jako by byly tyto pojmy v umění zakázány, tabu. Z umění se stává nikoli už služba, přesah a magie, ale stává se čím dál víc řetězcem informací. Chladným kalkulem. V dnešní době informačních technologií si můžeme připadat jako v džungli, kde jsme neustále atakováni množstvím informací a nevíme, jak už se před nimi schovat. Uchrání nás před nimi ochranný plášť soudobého umění? Ale kdeže...

Tím, jak se vše neustále zvědečtuje a vznikají nejrůznější meziobory, jsme svědky paradoxních situací – obory, které mají být služné, stávají se samoučelné. Teoretik předepisuje tvůrci, co má vlastně dělat. To je absurdní situace. Ohlédneme-li se zpětným zrcátkem jen do nedávné historie, uvidíme, kam to vše vedlo: teoretici a elita ve službách ideologie a propagandy poučující umělce o socialistickém realismu...

Má-li být umění uměním, musí mít adekvátní prostředky. Musí být magií. Aby mohlo být umění magií, musí začínat u člověka jako míry všech věcí. Zevnitř. Umění má lidem pomáhat, svým způsobem je očišťovat. Zvlášť v dnešní době umění zoufale chybí onen katarzivní prvek.

Každý tlak vyvolává zákonitě protitlak. Proto si myslím, že v budoucnu umění zvolna dospěje k jakési citové obrodě. Bylo by to velmi žádoucí už jenom proto, abychom to, co postrádáme v reálném světě, nalézali alespoň ve světě umění.

Literatura

Adorno, Theodor Wiesengrund. *O fetišovém charakteru v hudbě a regresi sluchu* (Studijní materiál z Informačního systému Masarykovy univerzity).

Adorno, Theodor Wiesengrund. *Résumé o kulturním průmyslu* (Studijní materiál z Informačního systému Masarykovy univerzity).

Eco, Umberto. *Skeptikové a těšitelé*. Praha, Svoboda 1995.

Kulka, Tomáš. *Umění a kýč*. Praha: Torst, 1994.

Matzner, Antonín – Poledňák, Ivan – Wasserberger Igor a kol. *Encyklopedie jazzu a moderní populární hudby, Část věcná*. Praha, Editio Supraphon 1980.

Libor Svoboda